

Egyházy-Jurovská, Beata

**Historickoarcheologický výskum v súvislosti s pamiatkovou úpravou
hradu v Kežmarku**

Archaeologia historica. 1986, vol. 11, iss. [1], pp. 235-242

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139623>

Access Date: 12. 12. 2024

Version: 20241004

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Historickoarcheologický výskum v súvislosti s pamiatkovou úpravou hradu v Kežmarku

BEATA EGYHÁZY-JUROVSKÁ

Rekonštrukčné práce súvisiace s pamiatkovou úpravou hradu v Kežmarku si vyžiadali v roku 1970 historickoarcheologický výskum, ktorý finančne zabezpečil Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody, stredisko Prešov a vykonali pracovníci Slovenského národného múzea v Bratislave.

Cieľom historickoarcheologického výskumu bolo vyriešiť otázku severozápadného hradného múru, napojenia mestského a hradného opevnenia, ako aj problémy týkajúce sa vstupnej veže hradu. Zároveň výskum nadviazal na historickoarcheologický výskum Slovenského národného múzea z rokov 1964–67, ktorý prebiehal hlavne na nádvorí hradu, pod vedením B. Pollu (Polla, B. 1971). To znamená, že v roku 1970 sa sledovali na nádvorí hradu tie úseky, ktoré neboli v predchádzajúcich rokoch uvoľnené a preskúmané (obr. 1).

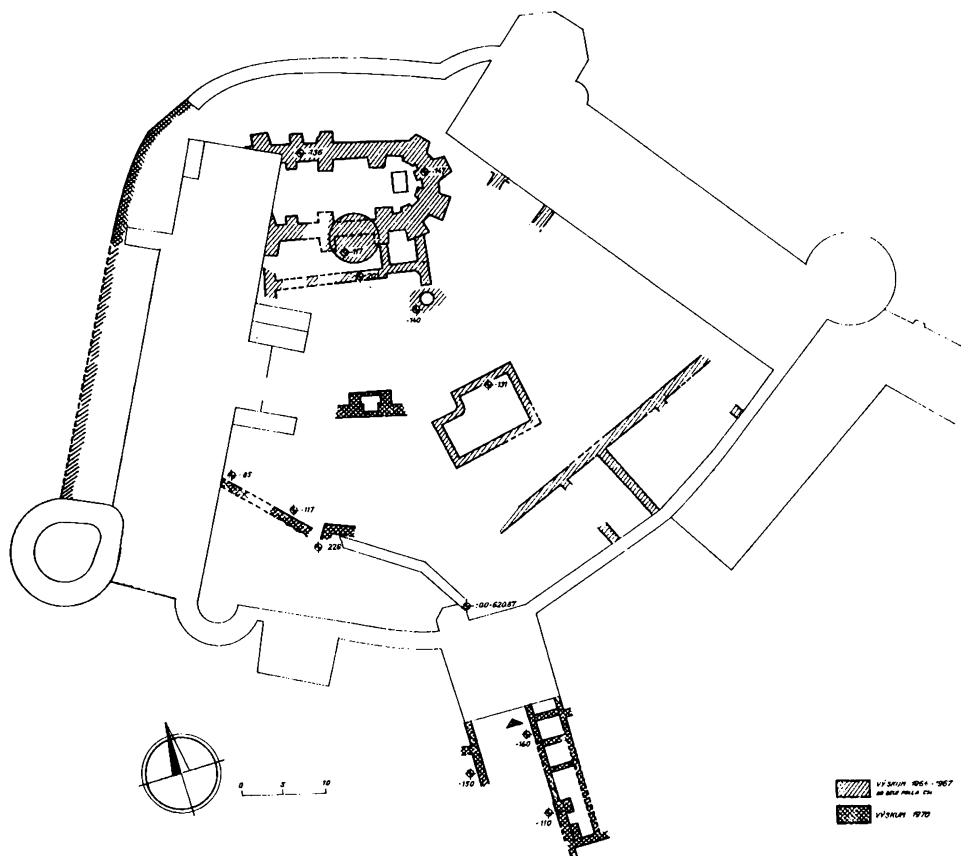
Prvá poloha, na ktorej prebiehal historickoarcheologický výskum v roku 1970 bol priestor za severozápadným hradným múrom, pri vonkajšej stene severozápadného traktu hradu, z ktorého vychádzal zachovaný zvyšok múru mestského opevnenia. Tu nám išlo predovšetkým o zistenie, či severozápadný hradný múr, tak ako bol zachovaný končí, alebo či má pokračovanie. V tomto priestore stáli pred výskumom novodobé domy, pristavané k severozápadnému traktu. Už pri devastácii domov, ako sa ukázalo archeologickým výskumom, boli porušené zvyšky základov stredovekého muriva. Zároveň bol celý priestor narušený stavbou schodišťa do hradnej vinárne. V bádanom priestore sme použili sondážnu metódu a situovali sme tu tri sondy. Sonda I/70 bola vytýčená pri vonkajšom líci severozápadného hradného múru. Výskumom sa zistilo dno základovej rýhy severozápadného hradného múru, pričom základy múru porušili pravekú vrstvu s púchovskou kultúrou a hrobom dospelého jedinca. Pri rozšírení sondy smerom juhozápadným v hĺbke 140 cm sa objavilo kamenné murivo o hrúbke 60 cm z väčších lomových kameňov, zapustené v hĺbke 200 cm do ílovitého podlažia. Pokračovanie kamenného múru sme zachytili v južnej časti sondy IV/70. Sonda II/70 bola vytýčená v mieste predpokladaného napojenia hradného a mestského opevnenia, v priestore, kde sa mala spájať s dnes ešte zachovaným mestským múrom vyčnievajúcim z vonkajšej steny severozápadného traktu Dolná mestská brána s hradným opevnením. V hĺbke 160 cm sme narazili na dlažbu z väčších plochých lomových kameňov. Pri rozšírení sondy smerom severozápadným (Sonda II A/70) sme okrem pokračovania uvedenej dlažby objavili líce kamenného múru, ktorý bol pokračovaním múru zo sond I/70 a IV/70, ako na to poukázovala jeho hrúbka a celkový charakter. Múr bol takisto zapustený do ílovitého podlažia, ktoré sa objavovalo v hĺbke 200 až 220 cm. Zároveň sa zistilo, že dno základovej rýhy zvyšku mestského múru, ktorý mal spájať mestské a hradné opevnenie v priestore Dolnej brány, bolo už v hĺbke 115 cm (obr. 2).

Historickoarcheologickým výskumom v uvedenej polohe sa podarilo zachytiť základy severozápadného hradného múru, jeho južné pokračovanie, pričom zaoble-

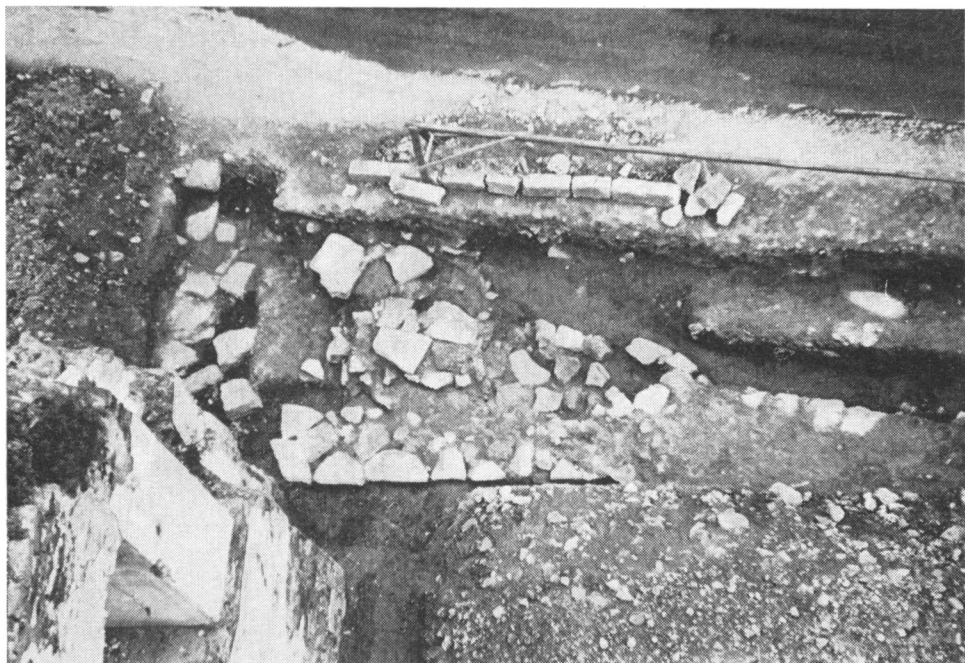
nie a úskok v týchto miestach si vysvetľujeme rešpektovaním ešte stojaceho kostola sv. Alžbety. Severozápadný hradný múr sa spájal s mestskou fortifikáciou v mieste časti mestského múru, pristavaného k hradnému múru (neskôr začlenenému do severozápadného traktu hradu), pričom v tomto priestore, kde sa nachádzala asfaltová komunikácia predpokladáme existenciu Dolnej mestskej brány, z ktorej sa zachoval dodnes barbakán. Pretože dno základovej ryhy mestského múru bolo v hĺbke 115 cm, teda oveľa vyššie ako bola úroveň asfaltovej komunikácie, zvyšky brány museli byť zničené už pri jej stavbe, príp. skôr. Ďalej sa výskumom zistilo, že severozápadný hradný múr po predpokladanom spojení s mestskou fortifikáciou pokračoval ďalej smerom južným k západnej veži hradu ako parkánový múr hradného opevnenia.

Ďalší priestor, na ktorý sme zamerali pozornosť, bol priestor pri vstupnej veži do hradu. Cieľom výskumu v týchto miestach bolo predovšetkým zachytiť parkánový múr hradnej fortifikácie aj na strane západnej. Bol to priestor, kde sa nachádzal mestský park a kde ešte v tomto storočí stáli domy pristavané k vstupnej veži a juhovýchodnému hradnému múru.

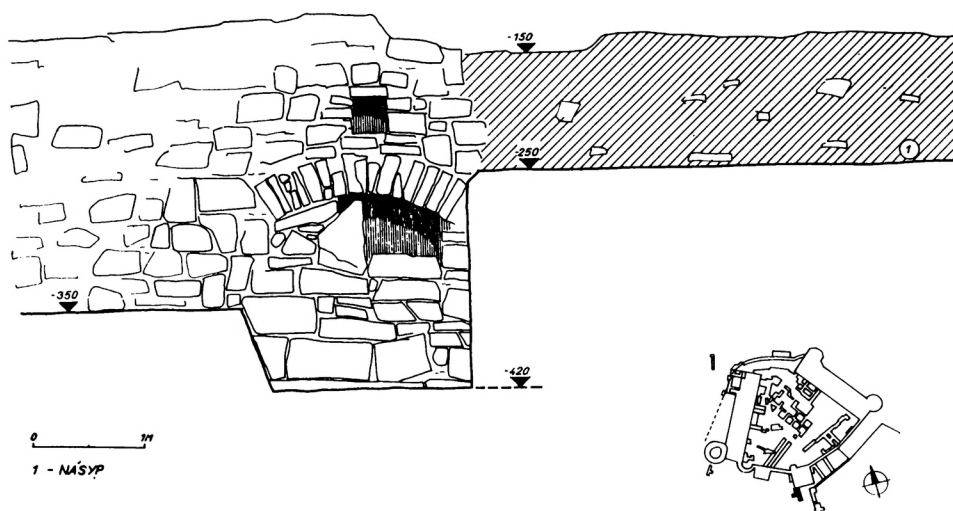
Na západnej strane od vstupnej veže sme situovali dve sondy. V hĺbke 60 cm od povrchu po odstránení vrstiev navážky sa objavil kamenný múr, ktorý bol par-

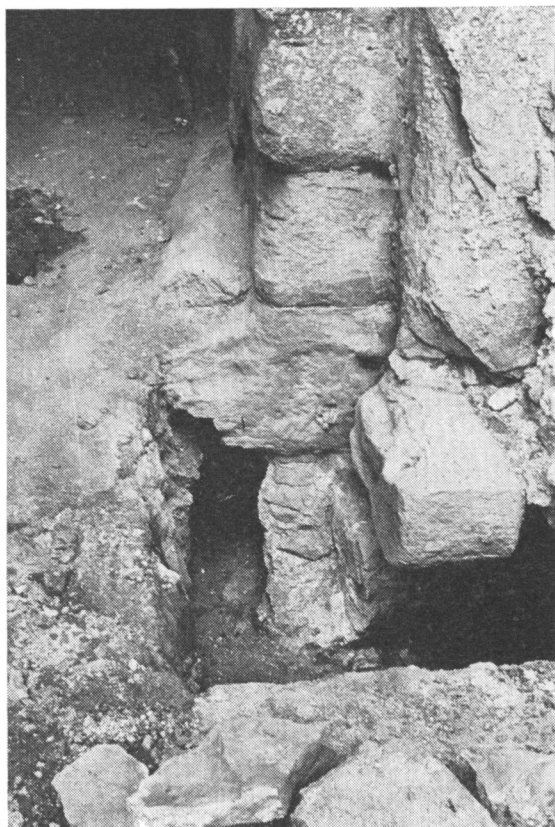
Obr. 1. Kežmarok – hrad. Situačný plán objektov z výskumov v rokoch 1964–67, 1970.

Obr. 2. Kežmarok – hrad. Južné pokračovanie sz. hradného múru.

Obr. 3. Kežmarok – hrad. Kamenný múr s oblúkom pre vodu z hradnej priekopy.

Obr. 4. Kežmarok – hrad. Pravé ostenie vstupnej brány.

kánovým múrom hradného opevnenia a bol zviazaný s pozdĺžnym kamenným múrom. Po predĺžení sondy až k vstupnej veži sme zistili previazanie základového muriva vstupnej veže s pozdĺžnym kamenným múrom v hĺbke 150 cm. Objavený kamenný múr s novším nábehom na klenbu, ktorý spájal vstupnú vežu s parkánovým západným múrom pokračoval smerom južným. V hĺbke 200 cm sa na ňom nachádzal štvorcový otvor, pod ktorým v hĺbke 250 cm sme narazili na kamennotehlový oblúk, druhotne vyplnený v južnej polovici väčšími zamurovanými kameňmi (obr. 3). Šírka oblúku bola 156–170 cm a jeho prah sa nachádzal v hĺbke 420 cm.

Historickoarcheologickým výskumom v západnej časti od vstupnej veže sa nám podarilo zachytiť zvyšky parkánového múru hradného opevnenia, pričom sme zistili jeho previazanie s pozdĺžnym múrom, ktorý zosilňoval hradnú priekopu a bol zviazaný so základovým murivom vstupnej veže hradu. Nachádzal sa na ňom štvorcový otvor pre drevené trámy a pod ním oblúk pre vodu z hradnej priekopy. Pamiatky materiálnej kultúry sú mladšieho charakteru, z obdobia, kedy bola hradná priekopa zasypávaná.

Výskum na východnej strane od vstupnej brány sa uskutočnil vlastne v pivniaciach domov, ktoré boli kedysi pristavané k hradnej veži, čiže pôvodný terén bol narušený barokovou zástavbou. V tejto časti sme situovali dve sondy. V južnej časti sondy VI/70 pri západnom pozdĺžnom kamennotehlovom barokovom mure spájanom maltou ružovkastej farby sme po odstránení tehlovej plenty narazili na zvyšky

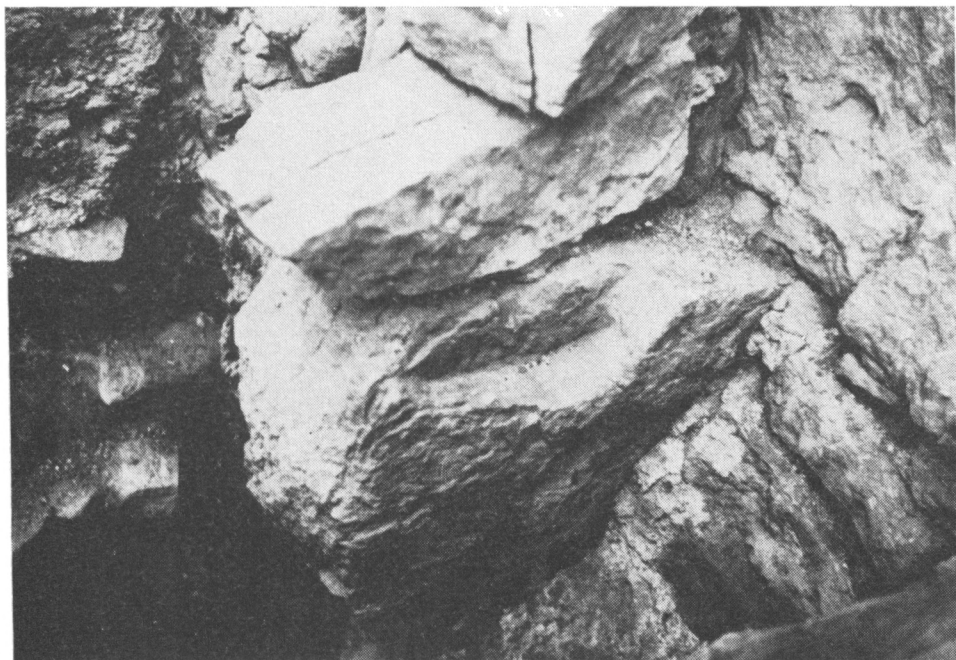
kameného piliera, vybratého zrejme už v baroku. V sonde VI A/70, ktorá bola situovaná južne od sondy VI/70 a rozdelená na dva úseky sme už v hĺbke 100 cm narazili na kamenný objekt, ktorého interier sme sledovali až do hĺbky 210 cm. Múr dosahoval šírky 95 cm a smerom severozápadným sa k nemu pripínal novší barokový múr, ktorý sme sledovali. Po odstránení tehlovej plenty v západnom profile sondy sa objavilo kamenné gotické murivo s nábehom na oblúk. Pri sledovaní severného profilu sondy sme zachytili druhú časť piliera.

Pri vonkajšej bráne vstupnej veže do hradu sme prehĺbili dve menšie sondy pri pravom a ľavom ostení brány. Pri pravom ostení sme narazili na opracovanú konzolu, ktorá mala na povrchu menší oválny otvor, pod ňou pokračovali základy vstupnej veže a voľný priestor (obr. 4). Taká istá sonda bola situovaná pri ľavom ostení vstupnej brány. V týchto miestach však pôvodná konzola bola poškodená, nachádzal sa tu väčší kamenný článok so stopami po ložisku (obr. 5).

Historickoarcheologickým výskumom vo východnej časti od vstupnej veže a pri vstupnej bráne sa podarilo osvetliť otázku „predbránia“ vstupnej veže do hradu, ktoré tvoril masívny gotický most s dvoma oblúkmi. Predpokladáme, že bol iba príjazdovou komunikáciou do hradu. Vzhľadom na to, že priestor tesne pri vstupnej bráne tvorila priekopa, počítame s existenciou dreveného padacieho mostu, opierajúceho sa o kamenné konzoly a dopadajúceho na kamenný most.

Na nádvorí hradu nadviazal historickoarcheologický výskum v roku 1970 na výskum Slovenského národného múzea z rokov 1964–67 a bádali sme v tých miestach, ktoré ešte nezachytila úprava v rámci rekonštrukcie hradu (obr. 1).

Závažnejšie výsledky priniesol výskum v sonde VIII/70. Pri zemných prácach Pamiatkостavu, n. p., Žilina pred severozápadným traktom sa odkryla časť kamen-

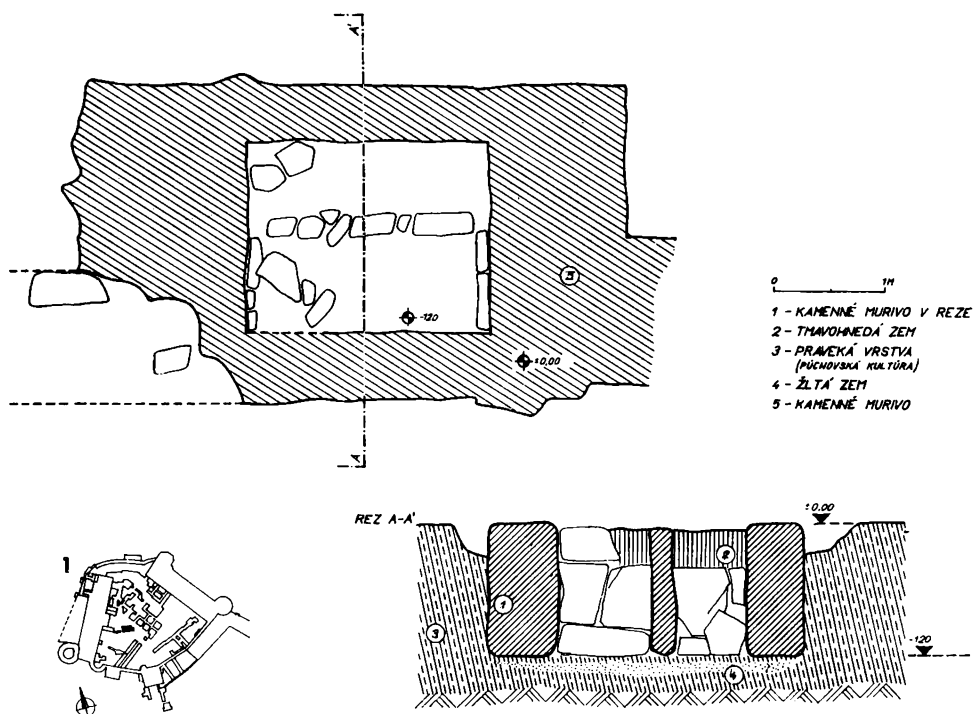

Obr. 5. Kežmarok – hrad. Ľavé ostenie vstupnej brány.

ného muriva, ktoré sme sledovali a odkryli v hĺbke 60 cm kamenný objekt z väčších plochých opracovaných kameňov, približne obdĺžnikového tvaru o rozmeroch 470×280 cm, šírka muriva 60 cm, výška základovej ryhy 50–60 cm. Z objektu smerom východným a západným pokračoval múr o šírke asi 120 cm. Kamenný objekt bol vydláždený plochými kameňmi a zapustený do pravekej púchovskej kultúrnej vrstvy. V strede sa nachádzali opracované pieskovecové balvany, z pôvodne deštruovaného objektu (obr. 6). Vnútri objektu sa našla minca, strieborný denár Bela IV (1235–1270) ako aj fragmenty gotickej keramiky. Sonda bola rozšírená smerom západným ku schodištu do severozápadného traktu, kde sme zachytili západný múr vychádzajúci z objektu.

Odkrytý kamenný objekt podľa našej mienky súvisí s kostolom sv. Alžbety, pochádza z obdobia pred postavením hradu, čo nám dokazuje aj strieborný denár Bela IV. Predpokladáme, že objekt bol vstupnou bránou v opevnení kostola sv. Alžbety.

Na základe uvedených výsledkov historickoarcheologického výskumu na Kežmarskom hrade kladieme jednotlivé stavebné zásahy do nasledovných rokov, z ktorých máme historické zprávy. Okolo roku 1245 sa predpokladá stavba kostola sv. Alžbety, pri ktorom sa začalo pochovávať (základy objavené pri výskume v roku 1964). Po tomto roku až do roku 1368, kedy dalo mesto kostol do správy križovníkom z Lendaku predpokladáme rozšírenie kostola (kláštor), stavbu studne a opevnenia so vstupnou bránkou. V tridsiatich rokoch 15. storočia máme zprávy

Obr. 6. Kežmarok – hrad. Nádvorie hradu – objekt.

o oprave mestského opevnenia po vpáde Husitov (r. 1433). V tomto čase už existovala Dolná brána. Od roku 1462 má Kežmarok vo vlastníctve Imrich Zápoľský. Okrem iného dal na hrade vybudovať vstupnú vežu z ktorej vychádzal hradný a parkánový múr a v rámci tohto opevnenia bola vodná priekopa zosilnená kameným múrom s oblúkom pre vodu. Zo vstupnej veže dopadal drevený padací most na kamenný most, ktorý tvoril príjazdovou komunikáciu k hradu. Zároveň sa spojilo mestské a hradné opevnenie.

Z hľadiska pamiatkovej úpravy bol zrekonštruovaný parkánový múr, tak ako bol zachytený v sz. časti pri bývalej Dolnej mestskej bráne a pri vstupnej bráne do hradu. Na nádvorí hradu boli vyznačené architektúry v pôdoryse z výskumov v tejto časti hradu. Opravený bol barbakán Dolnej brány. Na škodu pamiatkovej úpravy hradu je riešenie vstupného areálu do hradu (prístupovou komunikáciou) i keď finančné i z hľadiska udržiavania nenáročnejšie. Širokej verejnosti tak však uniká dôležitý poznatok zo stavebných dejín hradu v Kežmarku.

Literatúra

- Dorotjak, D. 1957: Stavebný vývoj miest v údolí Popradu, Pamiatky a múzeá 6, 73–76.
Egyházy-Jurovská, B. 1972: Výsledky historickoarcheologického výskumu na Kežmarskom hrade, Vlastiv. časopis, 190–191.
Mencl, V. 1937: Středověká města na Slovensku, Praha–Prešov, 111–115.
Polla, B. 1971: Kežmarok: Výsledky historickoarcheologického výskumu, Bratislava.
Rakoš, P. 1956: Vznik mesta a hradu Kežmarok, ČSČH 13, 570–577.
Žudel, J. 1957: Z histórie mesta Kežmarku, Pam. a múzeá 6, 73–76.

Zusammenfassung

Die historisch-archäologische Untersuchung im Rahmen der denkmalamtlichen Herstellung der Burg in Kežmarok

Die Rekonstruktionsarbeiten der Burg in Kežmarok erforderten im Jahr 1970 vor allem eine historisch-archäologische Untersuchung, welche die Fragen der nordwestlichen Burgmauer, des Anschlusses der Stadt- und Burgbefestigung, aber auch den Eintrittsturm in die Burg betreffende Fragen beantworten sollte. Die Untersuchung knüpfte an die historisch-archäologischen Forschungen des Slowakischen Nationalmuseums in Bratislava aus den Jahren 1964–1967 an, die vor allem den Burghof betrafen.

Die erste Lage, wo wir die Untersuchung vornahmen, war der Raum hinter der nordwestlichen Burgmauer, an der Außenwand des Nordwesttraktes der Burg. Hier gelang es, die Fundamente der nordwestlichen Burgmauer, ihre südliche Fortsetzung zu erfassen, wobei wir die Rundung und das Zurückweichen an diesen Stellen mit der Respektierung der noch stehenden St.-Elisabeth-Kirche erklären. Die nordwestliche Burgmauer verschmolz mit der Stadtbefestigung an jenem Teil der Stadtmauer, welche an die (vor nicht langer Zeit dem Nordwesttrakt der Burg angegliederte) Burgmauer zugebaut wurde. In diesem Raum, wo sich eine asphaltierte Kommunikation befand, setzen wir die Existenz des Unteren Stadttors voraus. Die nordwestliche Burgmauer setzte sich nach der vorausgesetzten Verbindung mit der Stadtbefestigung in südlicher Richtung zum Westturm der Burg als Grabenmauer der Burgbefestigung fort.

Ein weiterer Raum, auf den wir unsere Aufmerksamkeit konzentrierten, lag bei dem Eintrittsturm in die Burg. Bei der historisch-archäologischen Untersuchung des Raums westlich vom Eintrittsturm gelang es, die Reste der Burgbefestigungsmauer freizulegen, wobei wir ihre Verbindung mit einer länglichen Mauer feststellten, die den Burggraben verstärkte und mit dem Grundmauerwerk des Eintrittsturms verbunden war. Sie trug eine viereckige Öffnung für Holzbalken, unter der eine Wölbung über das Wasser des Burggrabens führte. Die Untersuchungen östlich des Eintrittsturms beantworteten die Frage des „Vortorraums“ am Eintrittsturm, den eine massive gotische Brücke mit zwei Bögen bildete. Angesichts der Tatsache, daß ein Graben den Raum vor dem Eintrittstor einnahm, rechnen wir mit der Existenz einer hölzernen Fallbrücke, die sich auf steinerne Konsolen stützte und auf die Steinbrücke fiel. Wichtige Ergebnisse auf dem Burghof brachte die Untersuchung vor dem nordwestlichen Trakt, wo wir ein 470×280 cm messendes Objekt aus

größeren, flachen, bearbeiteten Steinen mit bearbeiteten Sandsteinblöcken in der Mitte freilegte, die von dem ursprünglichen Objekt stammten. Innerhalb des Objekts wurde eine Denarmünze Belas IV. (1235–1270) gefunden. Das freigelegte steinernen Objekt hing mit der St.-Elisabeth-Kirche zusammen und stammt aus der Zeit vor Erbauung der Burg; wir setzen voraus, daß es sich um das Eintrittstor der Befestigung um die genannte Kirche handelte.

Auf Grund der angeführten Ergebnisse datieren wir die einzelnen Baueingriffe in die folgend genannten Jahre, aus denen historische Berichte stammten: Um das Jahr 1245 den Bau der St.-Elisabeth-Kirche, bei der man Bestattungen vorzunehmen begann; nach diesem Jahr bis zum Jahr 1368, als die Stadt den Kreuzherren aus Lendak die Kirche in Verwaltung übertrug, setzen wir die Erweiterung der Kirche (Kloster), den Bau eines Brunnens und der Kirchenbefestigung mit einem Eintrittstor voraus. In den dreißiger Jahren des 15. Jahrhunderts gibt es Berichte über die Wiederherstellung der Stadtbefestigung nach dem Einfall der Hussiten (im Jahr 1433). Seit dem Jahr 1462 gehörte Kežmarok zum Eigentum des Imrich Zápoľský. Unter anderem ließ dieser den Eintrittsturm erbauen, von dem die Burg- und Grabenmauer ausging, und im Rahmen dieser Befestigung wurde der Wassergraben durch eine steinerne Mauer mit einem über das Wasser führenden Bogen verstärkt. Aus dem Eintrittsturm fiel die hölzerne Fallbrücke auf die gotische Steinbrücke, welche die Zufahrtskommunikation zur Burg bildete. Zugleich verbanden sich die Stadt- und die Burgbefestigung.

Abbildungen :

1. Kežmarok – Burg. Lageplan der Objekte aus den Untersuchungen 1964–67, 1970.
2. Kežmarok – Burg. Südliche Fortsetzung der SW Burgmauer.
3. Kežmarok – Burg. Steinmauer mit Bogen über das Wasser des Burggrabens.
4. Kežmarok – Burg. Rechtsseitiges Gewände des Eintrittstors.
5. Kežmarok – Burg. Linksseitiges Gewände des Eintrittstors.
6. Kežmarok – Burg. Burghof – Objekt.